

เรื่องเล่าประวัติศาสตร์...บนเส้นทางอาหาร

จารุณี วรรณศิริกุล*

“อาหาร” หนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่หลากหลาย ๆ คนคุ้นเคย แต่อีกมุมหนึ่งที่ยิ่งไปกว่านั้น “อาหาร” ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา รวมถึงเป็นเครื่องมือทางการทหาร และอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งหนังสือ “ประวัติศาสตร์กินได้” (An Edible History of Humanity) ของ Tom Standage โดยสำนักพิมพ์โอเพ่นเวลดส์ แปลเป็นไทยโดย คุณโตมร ศุขปรีชา นั้น เป็นการเล่าถึงประวัติศาสตร์ที่ผูกโยงกับอาหารในแง่มุมต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง Tom Standage เริ่มเรื่องด้วยการชี้ให้เห็นถึงบทบาทของอาหารในฐานะที่เป็นรากแห่งอารยธรรมทั้งปวง โดยเฉพาะพืชหลักที่สำคัญทั้ง 3 ชนิด ได้แก่ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า และ ข้าวโพด ซึ่งเดิมทีเป็นเพียงพืชป่าที่ในที่สุดแล้วก็ถูกทำให้กลายเป็นพืชเพาะปลูกหรือพืชเกษตร ด้วยความพยายามของมนุษย์ อันส่งผลให้เกิดการพัฒนาและการปรับปรุงสายพันธุ์ให้เหมาะแก่การบริโภคของมนุษย์ นอกจากพืชหลักทั้งสามแล้ว หนังสือ

เล่มนี้ยังกล่าวถึงเครื่องเทศและอาหารประเภทอื่น ๆ ที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงและสร้างประวัติศาสตร์โลก

หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหาที่สำคัญออกเป็น 6 ส่วน โดยใช้ภาษาในการตั้งชื่อได้อย่างน่าสนใจ ประกอบด้วย

1) รากฐานทางอาหารของอารยธรรม 2) อาหารและโครงสร้างสังคม 3) ทางด่วนระดับโลกของอาหาร 4) อาหารพลังงาน และการพัฒนาอุตสาหกรรม 5) ใช้อาหารเป็นอาวุธ และ 6) อาหาร ประชากร และการพัฒนา ส่วนที่หนึ่ง: รากฐานทางอาหารของอารยธรรม เป็นการเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจกับความคุ้นเคยกับ “ข้าวโพด” หรือ Maize เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในอเมริกาว่า Corn ซึ่งมีพัฒนาการจากเทโอซินที่ด้วยความพยายามของมนุษย์ จนกระทั่งข้าวโพดได้กลายเป็นพืชอาหารหลัก มนุษย์เริ่มมีการตั้งรกรากครั้งใหญ่ โดยหันมาทำการเกษตรแทนการหาพืชป่าและการล่าสัตว์ จนเรียกได้ว่า “มนุษย์คือสัตว์การเกษตร”

ส่วนที่สอง: อาหารและโครงสร้างสังคม เป็นการเล่าเรื่องที่ต่อเนื่องจากส่วนที่หนึ่ง โดยสะท้อนให้เห็นว่าการเกษตรทำให้คนตั้งรกราก และเมื่อทำการเกษตรเข้มข้นขึ้น ก็ทำให้เกิดการแบ่งฐานะและชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นคนรวยกับคนจน ผู้ปกครองกับชาวไร่ชาวนา โดยอาหารมีบทบาทในฐานะเงินตรา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า “การควบคุม

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

อาหารคืออำนาจ” นอกจากนี้ อาหารยังถูกโยงโยเข้ากับความเชื่อและธรรมเนียมทางศาสนาอีกด้วย

ส่วนที่สาม: ทางด่วนระดับโลกของอาหารเป็นการเล่าถึง “เครื่องเทศ” ซึ่งเป็นสินค้านำเข้าราคาแพง และ เชื่อกันว่าเครื่องเทศคือเศษไม้แห่งสวรรค์ที่หล่นลงมาในโลก ดังนั้น เครื่องเทศจึงมีคุณค่าในฐานะสัญลักษณ์ของสถานะ พร้อมกับนัยที่แฝงความพิเศษทางศาสนา ซึ่งเป็นสาเหตุของการค้นพบโลกใหม่ด้วยการสร้างเส้นทางการเดินเรือระหว่างยุโรป อเมริกา และ เอเชีย รวมถึงการตั้งอาณานิคมนอกประเทศในยุคแรกๆ ของประเทศในยุโรป

ส่วนที่สี่: อาหาร พลังงาน และการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นเรื่องราวของ “สับปะรด” ในฐานะ “ผลไม้แห่งกษัตริย์” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงอำนาจของกษัตริย์ และ ที่มาของ “การแลกเปลี่ยนโคลัมบัส” (Columbian Exchange) หรือการแลกเปลี่ยนัญชีพืชระหว่างโลกเก่ากับโลกใหม่ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงที่มาของ “มันฝรั่ง” ที่ได้รับการยกย่องให้เป็น “อาหารมหัศจรรย์จากโลกใหม่” อีกด้วย

ส่วนที่ห้า: ใช้อาหารเป็นอาวุธ เป็นส่วนที่สะท้อนให้เห็นมุมมองอีกด้านหนึ่งของอาหารในฐานะเชื้อเพลิงแห่งสงคราม และอาวุธทางอุดมการณ์ โดยมีการสอดแทรกเรื่องราวการทำสงครามเพื่อยึดครองอาหารและเชื่อมโยงเรื่องราวของการคิดค้นอาหารกระป๋องในยุคนี้ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึง

ความหายนะ ที่สืบเนื่องมาจากการส่งอาหารที่ผลิตไปเลี้ยงคนเมืองทำให้กลุ่มชาวนาหรือผู้ผลิตอาหารเผชิญหน้ากับความอดอยาก รวมถึงความล้มเหลวของนโยบายการกักกระโดดครั้งใหญ่ในจีน และ ความสำคัญของอาหารที่มีต่อการล่มสลายของสหภาพโซเวียต เป็นต้น

ส่วนที่หก: อาหาร ประชากร และการพัฒนาได้เล่าถึงการริเริ่มใช้ปุ๋ยเคมีและเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้ผลผลิตสูงในโลกกำลังพัฒนา หรือที่เรียกว่า “การปฏิวัติเขียว” และการปรับเปลี่ยนสายพันธุ์ “ต้นแคระ” เพื่อรองรับข้อเมล็ดที่มีขนาดและน้ำหนักมากขึ้น นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงถึงปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ช่วงการเปลี่ยนสภาพทางประชากร” (Demographic Transition) และ อัตราการเกิดโรคอ้วนในประเทศที่ร่ำรวยเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดแนวโน้มการกลับคืนสู่สามัญ คือ พยายามหันกลับไปใช้วิธีดั้งเดิมและการเกษตรอินทรีย์ โดยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยให้น้อยลง

เมื่อมองในภาพรวมแล้ว หนังสือเล่มนี้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวของประวัติศาสตร์ โดยดึงความสำคัญของ “อาหาร” มาดำเนินเรื่องได้อย่างกลมกลืน สมเหตุสมผล และมีวิธีการนำเสนอที่แยบยลทำให้ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องใกล้ตัวที่เข้าถึงได้ง่าย และยังสะท้อนให้เห็นภาพของคำกล่าวที่ว่า “โลกสร้างอาหาร อาหารสร้างโลก” ได้อย่างชัดเจน